

УДК 37.015.3:005.336.2-055.52]:376-056.26

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.6.2>

Катерина ІВАЩЕНКО

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, вул. Садова, 28, м. Умань, Черкаська область, Україна, 20300

ORCID: 0000-0003-1133-9635

Бібліографічний опис статті: Іващенко, К. (2021). Абілітаційна компетентність батьків дітей з особливими освітніми потребами: змістовий аспект. *Ввічливість. Humanitas*, 6, 10–15, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.6.2>

АБІЛІТАЦІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ БАТЬКІВ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ: ЗМІСТОВИЙ АСПЕКТ

Метою статті є виявлення та наукове обґрунтування змістового аспекту поняття «абілітаційна компетентність батьків» дітей з особливими освітніми потребами у контексті реалізації інклюзивного навчання.

Методологія дослідження. Для реалізації поставленого завдання було здійснено:

теоретичний аналіз спеціальної психолого-педагогічної літератури та останніх наукових розвідок із проблеми дослідження вітчизняних і зарубіжних науковців; законодавчої бази з питань впровадження інклюзивної освіти;

– аналіз документальних даних для виявлення актуальних проблем реалізації інклюзивного навчання;

– термінологічний аналіз наукових джерел для розкриття змісту понять «абілітація», «компетентність батьків», «абілітаційна компетентність»;

– класифікацію та порівняння для окреслення рівнів сформованості батьківської компетентності.

Наукова новизна. У статті проаналізовано вітчизняний досвід упровадження інклюзивного навчання у шкільну практику. На підставі теоретичного аналізу окреслено актуальні питання та запити, що потребують нагального розв'язання. Визначено змістовий аспект поняття «абілітаційна компетентність батьків» дітей з особливими освітніми потребами. Окреслено рівні сформованості батьківської компетентності. Визначено показники сформованої абілітаційної компетентності.

Висновки. Дослідження дало змогу встановити, що провідним чинником успішної реалізації інклюзивного навчання є залучення батьків до цього процесу. З'ясовано, що готовність батьків до включення в освітню інклюзію є актуальною проблемою, яка вимагає вирішення. Встановлено, що усвідомлення батьками власної ролі та відповідальності у процесі інклюзії зумовлено формуванням їх абілітаційної компетентності. Абілітаційну компетентність розглядаємо як таку, що дозволяє батькам здійснювати якісний догляд за дитиною, ефективно вибудовувати процес її розвитку, проводити корекційні заходи з урахуванням особливостей її здоров'я, вікових особливостей та особливостей її особистості.

Виявлено, що батьківська готовність до співпраці залежить від рівня сформованості їх абілітаційної компетентності. Показниками сформованої абілітаційної компетентності батьків виступають: здатність батьків ініціювати активність у разі негативного результату; активність, спрямована на процес виховання і розвитку дитини; здатність брати відповідальність за власні дії у цьому процесі.

Дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми, перспективу подальших наукових розвідок, на наш погляд, становлять питання практичних шляхів формування високого рівня абілітаційної компетентності батьків дітей з особливими освітніми проблемами.

Ключові слова: інклюзивне навчання, діти з особливими освітніми потребами, абілітація, абілітаційна компетентність батьків.

Kateryna IVASHCHENKO

PhD in Pedagogy, Associate Professor, Associate Professor at the Social and Psychological Education Department, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, 28 Sadova str., Uman, Cherkasy region, Ukraine, 20300

ORCID: 0000-0003-1133-9635

To cite this article: Ivashchenko, K. (2021). Abilitatsiina kompetentnist batkiv ditei z osoblyvymy osvitymy potrebamy: zmistovyi aspekt [Habilitation competence of parents of children with special educational needs: content aspect]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 6, 10– 15, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.6.2>

HABILITATION COMPETENCE OF PARENTS OF CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS: CONTENT ASPECT

The aim of the article is to identify and scientifically substantiate the content of "habilitation competence of parents" of children with special educational needs in the context of inclusive education.

To implement this task was carried out:

- *theoretical analysis of special psychological and pedagogical literature and the latest scientific research on the problem of research of domestic and foreign scientists; legislation on the implementation of inclusive education;*
- *analysis of documentary data to identify current problems of inclusive education;*
- *terminological analysis of scientific sources to reveal the meaning of the concepts "habilitation", "parental competence", "habilitation competence";*
- *classification and comparison to outline the levels of parental competence.*

The publication analyzes the domestic experience of implementing inclusive education in school practice. Theoretical analysis outlines current issues and issues that need to be addressed urgently. The semantic aspect of the concept of "habilitation competence of parents" of children with special educational needs is determined. The levels of formation of parental competence are outlined. The indicators of the formed habilitation competence are determined.

Conclusions. The study revealed that the leading factor in the successful implementation of inclusive education is the involvement of parents in this process. It was found that the readiness of parents to be included in educational inclusion is an urgent problem that needs to be addressed. It was found that parents' awareness of their own role and responsibility in the process of inclusion is due to the formation of their habilitation competence. We consider habilitation competence as one that allows parents to provide quality care for the child, effectively build the process of its development, to carry out corrective measures taking into account the peculiarities of his health, age and personality.

It was found that parental willingness to cooperate depends on the level of formation of their habilitation competence. Indicators of the formed habilitation competence of parents are: the ability of parents to initiate activity in case of a negative result; activity aimed at the process of upbringing and development of the child; the ability to take responsibility for one's own actions in the process.

The study does not cover all aspects of the problem, the prospect of further research, in our opinion, are questions of practical ways to form a high level of ablation competence of parents of children with special educational problems.

Key words: *inclusive education, children with special educational needs, habilitation, habilitation competence of parents.*

Актуальність проблеми. Нині в Україні процес залучення дітей з особливими освітніми потребами до загальноосвітніх навчальних закладів набуває поступального розвитку. З метою досягнення усебічного розвитку, виховання та соціалізації учнів Міністерством освіти і науки України уведено в дію нові механізми, засновані на засадах рівних можливостей. Так, зокрема, інклюзивне навчання є одним із пріоритетних напрямів освітньої реформи «Нова українська школа» (Нова Українська школа, 2016, с. 17, 29).

Перші експериментальні кроки в напрямі інклюзії у вітчизняній освітній сфері було здійснено два десятиріччя тому. У 2001 р. за ініціативи МОН стартував проєкт «Соціальна адаптація та інтеграція в суспільство дітей з особливостями психофізичного розвитку шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» (Колупаєва та ін, 2015, с. 35–40). Нині маємо значний практичний досвід реалізації ідей інклюзії у практику шкільної освіти та разом із тим достатній матеріал для критичного аналізу, осмислення та подальших напрацювань.

Можемо констатувати, що інклюзивна модель навчання нині є повноцінною альтернативою спеціальній (інтернатній моделі). Водночас широке впровадження інклюзії у шкільну практику поставило низку питань, що потребують нагального вирішення. Ґрунтовне дослідження якості інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами (далі ООП), що проводилося на замовлення Державної служби якості освіти України, визначило такі актуальні нині проблеми та запити, як:

1. Відсутність чітко прописаних правових документів із регулювання посадових обов'язків педагогів.

2. Недостатній рівень підготовки педагогічних кадрів, пов'язаний із браком цілісної підтримки і спеціального навчання, упроваджених на державному рівні.

3. Недостатнє кадрове забезпечення корекційними педагогами закладів освіти.

4. Відсутність чітких критеріїв оцінювання досягнень і рівня знань учнів з ООП.

5. Необхідність у посиленні взаємодії, співпраці та зворотного зв'язку фахівців інклюзивно-ресурсних центрів (далі ІРЦ), шкіл та батьків.

6. Потреба у розширенні просвітницької роботи з учнями та батьками для підвищення рівня толерантності до дітей з ООП, створення неупередженого здорового середовища в освітньому закладі.

7. Недостатня обізнаність шкільної адміністрації щодо джерел і обсягів фінансування на потреби учнів з ООП, способів ефективного використання цих коштів.

8. Необхідність в облаштуванні приміщень для учнів з ООП у закладах освіти.

9. Недостатнє залучення органів місцевого самоврядування до підтримки закладів освіти в облаштування шкіл, де навчаються діти з ООП (Дослідження якості інклюзивного навчання, 2021, с. 8–9).

З-поміж низки проблем, які вимагають невідкладного розв'язання, першочергової уваги, на наш погляд, потребує вирішення питання готовності батьків дітей з ООП до взаємодії із закладами освіти та ІРЦ. Відсутність такої готовності є одним із основних чинників, що перешкоджає упровадженню інклюзії у практику шкіл, що актуалізує:

- питання формування абілітаційної компетентності батьків як одного із провідних факторів, який уможливує забезпечення якісного інклюзивного навчання;

- запит на дослідження змістового аспекту поняття «абілітаційна компетентність батьків» дітей з ООП.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам теорії і практики компетентного батьківства присвячено низку досліджень вітчизняних та зарубіжних учених. Узагальнюючи дослідження, можна виділити кілька їх напрямів:

- формування усвідомленого батьківства (Л. Буніна, Д. Винникотт, М. Єрміхіна, О. Смально, К. Федюшкіна, Н. Шевченко), ефективного батьківства (М. Зимня, В. Луговий, Є. Нестерова, А. Співаковська та інші);

- різні аспекти компетентності батьків дітей з особливими потребами (С. Акутіна, С. Альохіна, О. Балалайкіна, І. Білозерська, М. Зверяка, Я. Крючева, Г. Мішина, В. Рерке, О. Семко, І. Танькова, Г. Хворова та інші);

- окремі аспекти проблеми абілітаційної компетентності батьків (О. Архіпова, Л. Дрозд, І. Кареліна, М. Туркіна, Н. Тюріна, І. Чепуришкін та інші).

Метою дослідження є виявлення та наукове обґрунтування змістового аспекту поняття «абілітаційна компетентність батьків» дітей з особливими освітніми потребами у контексті реалізації інклюзивного навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розуміння батьками дітей з ООП своєї ролі, відповідальності та необхідності включення в інклюзивний освітній процес надає можливість приймати та використовувати різноманітні його форми, що пропонує сучасна система освіти. Саме від батьків значною мірою залежить раннє виявлення ООП дітей. Вони як ніхто інший розуміють потреби та можливості дитини, рівень підтримки, якої вона потребує. Згідно з чинним законодавством, саме батьки обирають вид і форму навчання для дитини з ООП, а також навчальний заклад для здобуття освіти (Про затвердження порядку організації інклюзивного навчання, 2011).

Донедавна увага дослідників у сфері соціальної, корекційної педагогіки, психології та суміжних галузей зосереджувалася в основному на розв'язанні питань, що безпосередньо стосуються проблем виховання дітей, у тому числі із психофізичними вадами. Новітній підхід передбачає включення в предметне поле дослідження сім'ю дитини. Коли йдеться про виховання дитини з ООП, сім'я розглядається насамперед як абілітаційна система, наділена значним виховним потенціалом (Тюріна, 2010, с. 202–209; Кареліна та ін., 2016).

Термін «абілітація» («ability» у перекладі з англійського – здібності, уміння, можливості) у широкому розумінні вживається для позначення початкового формування здібності до чого-небудь. У законі «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» абілітація визначається як система заходів, спрямованих на опанування особою знаннями та навичками, необхідними для її незалежного проживання в соціальному середовищі: усвідомлення своїх можливостей та обмежень, соціальних ролей, розуміння прав та обов'язків, уміння здійснювати самообслуговування (Про реабілітацію осіб з інвалідністю, 2005). Цей термін повніше відображає процес формування нових можливостей, що дозволяють особистості активно пристосуватися до умов соціального середовища, ніж співзвучне з ним поняття «реабілітація». Абілітація – це формування та розвиток

потенційних можливостей дітей з ООП, тоді як реабілітація – відновлення втрачених (Чепуришкін, 2010, с. 27–32).

У контексті нашого дослідження абілітацію розуміємо як сукупність психолого-педагогічних та медико-соціальних заходів щодо дітей з ООП, спрямованих на засвоєння певних навичок, що сприяють їх самостійності, незалежності й адаптації до життя (Кобякова та ін., 2011, с. 6).

Батьківську компетентність ми розглядаємо як сукупність знань, умінь, навичок, необхідних для успішного виконання батьківської функції. Нам також імпонує бачення дослідниці Н. Кормушиної, яка у поняття батьківської компетенції вкладає можливості створення батьками умов, у яких діти почуваються у безпеці, отримують підтримку дорослих у розвитку і забезпеченні всім необхідним для цього (Родительская компетентность, 2017, с. 8).

Усвідомлення батьками власної ролі та відповідальності у процесі інклюзії зумовлено передусім формуванням їх абілітаційної компетентності.

Здатність до усвідомленого створення оптимальних умов для виховання дітей з ООП, на нашу думку, є провідним фактором формування абілітаційної компетентності батьків.

У визначенні поняття «абілітаційна компетентність батьків» поділяємо погляди науковців, які пропонують таке його формулювання для окреслення цього поняття щодо родин, що виховують дітей з обмеженими можливостями: «Абілітаційна компетентність – це компетентність, що дозволяє батькам здійснювати якісний догляд за дитиною, ефективно будувати процес її розвитку, проводити корекційні заходи з урахуванням особливостей її здоров'я, вікових особливостей і особливостей її особистості. Ставлення з боку батьків при цьому характеризуються зрілістю, турботою і проявами любові до дитини» (Кобякова та ін., 2011, с. 6).

Дослідниця О. Архипова з цього приводу відзначає, що формування абілітаційної компетенції батьків полягає насамперед у прийнятті відповідальності за процес розвитку дитини і бажанні включитися у корекційний процес. Це дає змогу усвідомлено спрямувати знання і можливості на процес розвитку дитини. Абілітаційна компетентність батьків, що виховують дітей з ООП, на думку вченої, включає в себе такі компетенції:

педагогічну, психологічну, здоров'язберігаючу, соціальну і правову (Архипова).

Зауважимо, що у наукових дослідженнях феномен батьківської компетентності розглядається як складне багатоаспектне утворення, і однією із провідних характеристик, що зумовлюють ефективність процесу виховання, виступає рівень його сформованості.

Науковці виділяють три рівні розвитку батьківської компетентності:

1. Низький рівень, що характеризується мізерними або надто загальними знаннями батьків про правильно організований виховний процес. Поверхневі знання про психофізіологічні та вікові особливості дітей. Неусвідомлене батьківство та відсутність рефлексії. Відсутність прагнення до підвищення рівня знань у сфері виховання та розвитку дитини.

2. Середній рівень – батькам притаманний певний рівень усвідомленості власного батьківства, розвинута емпатія, проте властиві суперечливі установки щодо виховання. Бажання розвиватись і отримувати нові знання у сфері виховання виражено недостатньо.

3. Високий рівень – батьки психологічно готові до батьківства, уміють приймати рішення відповідно до ситуації, прагнуть вивчати нове і розвиватись (Акутіна, 2009, с. 124–126).

Абілітаційна компетентність батьків як наукова категорія значно ширша, оскільки включає компетенції зі сфери корекційної педагогіки, спеціальних психолого-педагогічних знань про особливості навчання і виховання дітей з ООП. Відповідно, рівні сформованості абілітаційної компетентності доцільно, на наш погляд, визначати крізь призму корекційно-педагогічного контексту.

Досліджуючи феномен батьківської компетентності у корекційній освіті дітей із полісистемними порушеннями розвитку, Г.М. Хворова окреслює п'ять рівнів її сформованості:

1. Дуже низький рівень. Батьки не розуміють у повному обсязі проблеми, рідко знаходять шляхи її розв'язання. Вони не здатні до конструктивних довготривалих стосунків із фахівцями (лікарями, педагогами), представниками державних установ, покликаних надавати допомогу та супровід. Не вивчають законодавство, не знають або не розуміють свої права (зокрема у сфері соціальної політики). У власних діях не керуються порадами кваліфікованих фахівців, не виконують їх

практичних порад та настанов, завдань, окреслених спеціалістами. Уникають ситуацій навчання, покликаних сприяти підвищенню рівня батьківської компетентності. Такий рівень компетентності, на думку дослідниці, є частиною низького рівня загальної життєвої компетентності.

2. Низький рівень. Батьки правильно формулюють проблеми, але не вміють рефлексувати та знаходити ресурси для їх вирішення. Їм властивий стан «набутої безпорадності».

3. Середній рівень. Батьки правильно окреслюють проблеми, часом здатні до конструктивних дій, пошуку необхідних ресурсів. Проте коло проблем, доступних для вирішення, обмежене. Нестандартні ситуації дестабілізують їх. Їм властива підвищена тривожність, песимістичні настрої.

4. Високий рівень. Обмеження та можливості дитини сприймають адекватно. Конструктивно взаємодіють із фахівцями. Здатні самостійно створити систему підтримки та розвиваюче середовище для дитини. Знають свої права та вміють їх реалізувати. Створюють умови для повноцінного життя своєї родини.

5. Найвищий рівень. Батьки стають професіоналами у певній галузі корекційної роботи з дітьми. Вони знаходять своє покликання у допомозі дітям із порушеннями розвитку та їх батькам (Хворова, 2015).

Показниками сформованої абілітаційної компетентності батьків (за Л. Векою, О. Кобяковою) виступають: здатність батьків ініціювати активність попри попередні невдалі спроби; їх активність, спрямована на процес виховання і розвитку дитини; здатність брати відповідальність за власні дії у цьому процесі (Кобякова та ін, 2011, с. 8).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Теоретичний аналіз спеціальної літератури та останніх психолого-педагогічних розвідок із теми дослідження дав змогу виявити теоретико-методичні засади феномена абілітаційної компетентності батьків дітей з особливими освітніми потребами. Виходячи з проведеного нами аналізу, можемо зробити висновок про те, що абілітаційна компетентність батьків дітей з ООП являє собою складне багаторівневе утворення. Формування абілітаційної компетентності – явище динамічне, що за певних умов може отримати якісний розвиток. Оскільки одну із провідних функцій у процесі реалізації навчання відведено саме батькам, існує необхідність у створенні можливостей для підвищення рівня їх абілітаційної компетентності. Перспективу подальших наукових розвідок становить розроблення практичних шляхів підвищення рівня абілітаційної компетентності батьків, що слугуватиме ефективній реалізації інклюзивного навчання у сучасній школі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Акутина С.П. Роль педагогической компетенции родителей в воспитании духовно-нравственных ценностей детей. *Вестник Университета Российской академии образования*. 2009. No 2. С. 124–126. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/rol-pedagogicheskoy-kompetentsii-roditeley-v-vospitanii-duhovno-nravstvennyh-tsennostey-detey/viewer>
2. Архипова Е.Ф. Повышение абилитационной компетенции родителей детей с ограниченными возможностями здоровья. URL: <https://arkhipovaef.ru/povyshenie-abilitacionnoj-kompetenczi/>
3. Дослідження якості інклюзивного навчання для дітей з особливими освітніми потребами. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/inkluzyvne-navchannya/2021/04/02Doslidzhennya_yakosti_inkluzyvnoyi_osvity_1_02_04.pdf
4. Карелина И.Б., Туркина М.В. Психолого-педагогическая абилитация и реабилитация детей-инвалидов. *Universum: медицина и фармакология*. 2016. № 11(33). URL: <https://7universum.com/ru/med/archive/item/3848> (дата обращения: 23.12.2021).
5. Кобякова Е.А., Века Л.М. Абилитационная компетентность родителей : методическое пособие. URL: http://www.downsyndrome.ru/files/oogo/File/abilitatsionnaya_kompetentnost_roditelei.pdf
6. Колупаєва А.А., Таранченко О.М. Інклюзивна освіта: від основ до практики : монографія. Київ : ТОВ «АТО-ПОЛ», 2016. С. 35–40.
7. Нова Українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
8. Про затвердження порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах : Постанова. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/872-2011-%D0%BF#Text>
9. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 6 жовтня 2005 р. No 2961-IV / Верховна Рада України. URL: https://kodeksy.com.ua/pro_reabilitatsiyu_invalidiv_v_ukraini/statja-1.htm
10. Родительская компетентность как средство профилактики зависимых форм поведения в старшем дошкольном и подростковом возрасте : учеб.-метод.пособие /состав. В.И. Рерке, И.Ю. Танькова, О.С. Балалайкина. Иркутск : Изд-во «РепроцентрА-1», 2017. С. 8.

11. Тюрина Н.Ш. Социально-педагогические условия формирования абилитационной компетентности родителей, имеющих детей с нарушениями психофизического развития младенческого и раннего возраста. *Современные исследования социальных проблем*. 2010, № 4 (04). С. 202–209.

12. Хворова Г.М. Зміст та рівні батьківської компетентності у корекційно-педагогічному аспекті. URL: <https://aqce.com.ua/download/publications/229/212.pdf>

13. Чепурьшин И.П. К вопросу о сущности понятия «абилитации» как педагогический феномен : матер. I междунар. науч.-практ. конф. Личность, семья и общество: вопросы педагогики и психологии. Новосибирск : СибАК, 2010. С. 27–32 .

REFERENCES:

1. Akutyna, S.P. (2009) Rol pedahohycheskoj kompetentsyy rodytelei v vospytany dukhovno-nravstvennykh tsennostei detei [The role of pedagogical competence of parents in the education of spiritual and moral values of children.]. *Vestnyk Unyversyteta Rosyiskoi akademyy obrazovaniya – Bulletin of the University of the Russian Academy of Education*, 2, 124–126. Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/n/rol-pedagogicheskoy-kompetentsii-roditeley-v-vospitanii-duhovno-nravstvennykh-tsennostey-detey/viewer> [in Russian].

2. Arkhipova, E.F. Povysheniye abilitatsionnoy kompetentsii roditeley detey s ogranichennymi vozmozhnostyami zdorovia. [Increasing the habilitation competence of parents of children with disabilities]. Retrieved from <https://arkhipovaef.ru/povysheniye-abilitatsionnoj-kompetenci> [in Russian].

3. Doslidzhennia yakosti inkliuzyvnoho navchannia dlia ditei z osoblyvymy osvitynymi potrebamy [Research on the quality of inclusive education for children with special educational needs] Retrieved from https://mon.gov.ua/storage/app/media/inkliuzyvne-navchannya/2021/04/02Doslidzhennia_yakosti_inklyuzyvnoyi_osvity_1_02_04.pdf [in Ukrainian].

4. Karelina, I.B. & Turkina, M.V. (2016) Psikhologo-pedagogicheskaya abilitatsiya i reabilitatsiya detey-invalidov [Psychological and pedagogical habilitation and rehabilitation of children with disabilities]. *Universum: meditsina i farmakologiya Universum: medicine and pharmacology –Universum: meditsina i farmakologiya*. Retrieved from <https://7universum.com/ru/med/archive/item/3848> [in Russian].

5. Kobyakova, E.A. & Veka, L.M. *Abilitatsionnaya kompetentnost roditeley: metodicheskoye posobiye* [Habilitation competence of parents: a manual]. Retrieved from http://www.downsyndrome.ru/files/oogo/File/abilitatsionnaya_kompetentnost_roditelei.pdf [in Russian].

6. Kolupaeva, A.A. & Taranchenko, O.M. (2016). *Inklyuzyvna osvita: vid osnov do praktyky [Inclusive education: from basics to practice]*. Kyiv : TOV «АТОПОЛ» [in Ukrainian].

7. Nova Ukrainska shkola. Kontseptualni zasady reformuvannia serednoi shkoly. [New Ukrainian school. Conceptual principles of secondary school reform.] Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> [in Ukrainian].

8. Pro zatverdzhennia poriadku orhanizatsii inkliuzyvnoho navchannia u zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh : Postanova [On approval of the procedure for organizing inclusive education in secondary schools: Resolution]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/872-2011-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

9. Pro reabilitatsiiu osib z invalidnistiu v Ukraini : Zakon Ukrainy vid 6 zhovtnia 2005 r. No 2961-IV [On Rehabilitation of Persons with Disabilities in Ukraine: Law of Ukraine of October 6, 2005 No. 2961-IV]. *Verkhovna Rada Ukrainy – Verkhovna Rada of Ukraine*. Retrieved from https://kodeksy.com.ua/pro_reabilitatsiyu_invalidiv_v_ukraini/statja-1.htm [in Ukrainian].

10. Rerke, V.I., Tankova, I.Yu.. & Balalaykina, O.S. (2017). *Roditelskaya kompetentnost kak sredstvo profilaktiki zavisimykh form povedeniya v starshem doshkolnom i podrostkovom vozraste: ucheb.-metod.posobiye [Parental competence as a means of preventing dependent forms of behavior in senior preschool and adolescence: study guide]*. Irkutsk: Izd-vo «ReprotsentrA-1» [in Russian].

11. Tyurina, N.Sh. (2010). Sotsialno-pedagogicheskiye usloviya formirovaniya abilitatsionnoy kompetentnosti roditeley imeyushchikh detey s narusheniyami psikhofizicheskogo razvitiya mladencheskogo i rannego vozrasta. [Socio-pedagogical conditions for the formation of habilitation competence of parents with children with impaired psychophysical development of infancy and early age.] *Sovremennyye issledovaniya sotsialnykh problem – Contemporary research on social problems*, 4, 202–209 [in Russian].

12. Khvorova, H.M. *Zmist ta rivni batkivskoi kompetentnosti u korektsiino-pedahohichnomu aspekti [Zmist and equal Batkivskiy competence in the korektsiy-pedagogical aspect]*. Retrieved from <https://aqce.com.ua/download/publications/229/212.pdf> [in Russian].

13. Chepuryshkin, I.P. (2010). K вопросу о сущности понятия «абилитации» как педагогический феномен [On the question of the essence of the concept of "habilitation" as a pedagogical phenomenon]. *Proceedings from I mezhdunar. nauch.-prakt. konf. Lichnost. semia i obshchestvo: voprosy pedagogiki i psikhologii – The First international scientific-practical conference. Personality, family and society: issues of pedagogy and psychology*. (pp. 27–32). Novosibirsk : SibAK [in Russian].